

Problém nezamestnanosti

- vybrané makrosociologické a mikrosociologické kontexty

Vladimír Paukovič

UPJŠ v Košiciach Fakulta verejnej správy, Katedra sociálnych vied

---

Abstrakt

Nezamestnanosť na Slovensku má výrazný ekonomický, sociálny i politický rozmer. Zároveň však má svoje regionálne, sociálno-ekologické i kultúrne špecifiká. Cieľom štúdie je pokúsiť sa o makrosociologický a čiastočne i mikrosociologický pohľad na príčiny tohoto javu nielen v kontexte súčasného vývoja ale i z pohľadu nedávnej histórie.. Na vysokej miere nezamestnanosti participujú objektívne i subjektívne faktory, ktoré sú úzko späté s procesmi ekonomickej transformácie a odštátňovaním hospodárskeho sektora. Zanedbanie riešenia problému nezamestnanosti jeho príčin, povedie len k ďalším deformáciám v sociálnej štruktúre slovenskej spoločnosti, k nárastu javov sociálno-patologickej povahy a zhoršeniu kvality spoločenských vzťahov a hodnotového systému obyvateľstva Slovenskej republiky. Nezamestnanosť je mnohodimenzionálny jav, preto i k jej riešeniu je nevyhnutné pristupovať komplexne, prostredníctvom analýzy a následného odstraňovania jej príčin.

Kľúčové slová: nezamestnanosť, politika nezamestnanosti, trh práce, prežívanie situácií nezamestnanosti, vývoj nezamestnanosti v SR

Príčiny a charakter nezamestnanosti v SR

Nezamestnanosť na Slovensku má výrazný ekonomický, sociálny a politický rozmer, ale i regionálne, sociálno-ekologické, kultúrne, etnické i generačné špecifiká. Neriešenie tohto problému ako celku, resp. niektorej z jeho zložiek by znamenalo ohrozenie kontinuity spoločenského vývoja.

Súčasná nezamestnanosť na Slovensku má svoje korene už pred r. 1989. Sú spojené s oneskorenou a snáď až príliš dynamickou, z regionálneho hľadiska väčšinou monoodvetvovou, industrializáciou a s ňou spätou urbanizáciou socialistického typu. Tieto

skutočnosti so sebou priniesli nevhodnú štruktúru hospodárstva z celoštátneho, najmä však regionálneho hľadiska, nadmernú sociálnu prezamestnanosť a nízku mieru adaptability pracovných síl. O ostatných nášľapných mínach v sociálnej i kultúrnej oblasti, ktoré zanechal predchádzajúci systém v morálke, deformáciách medziľudských vzťahov, kultúry práce a pracovnej disciplíny, netreba ani hovoriť.

Z chronologického pohľadu na postsocialistickú slovenskú nezamestnanosť vyplýva, že Slovensko sa s vysokou mierou nezamestnanosti muselo začať vyrovnávať takmer hneď na začiatku svojho transformačného procesu. Hlavnou príčinou prvotných hospodárskych ťažkostí bol rozpad trhov RVHP, ktoré predtým odoberali väčšinu našej tovarovej produkcie. Nepriaznivý dopad zanechala aj koncepcne nepripravená konverzia zbrojárskeho priemyslu, ktorá v konečnom dôsledku predznamenovala i rozpad česko-slovenskej federácie.

V neskoršom období ekonomický vývoj a tým i nezamestnanosť výrazne poznačili zvyšujúca sa zadlženosť a platobná neschopnosť podnikov. Tieto nie vždy vyplývali z technologického zaostávania produkcie, či absentujúceho odbytu, ale skôr z toho, že nanovo sa sformované manažmenty, ktoré vzišli z procesov politických privatizácií, neboli schopné zabezpečiť kontinuitu produkcie, ale predovšetkým jej realizácie na trhu. Spôsob privatizácie mal v sebe navyše zakódovaný fenomén „tunelovania“ sprivatizovaných podnikov, ich tzv. „majiteľmi.“ Tieto skutočnosti viedli len k ďalšiemu prehľbovaniu ekonomických problémov a ich vyústením sa prirodzene stalo prepúšťanie zamestnancov.

Príčinou vysokej nezamestnanosti v SR v 90-tych rokoch boli predovšetkým špecifické štrukturálne problémy trhu práce a celkové štrukturálne problémy ekonomiky a to:

1. *Regionálne rozdiely* v nezamestnanosti a nízka mobilita pracovnej sily, ktoré spôsobovali predovšetkým prehrievanie trhu práce, v smere dopytu po pracovnej sile, v niektorých regiónoch s nízkou mierou nezamestnanosti. Na druhej strane viaceré regióny zdedili vďaka predchádzajúcej monoindustriálnej štruktúre veľmi špecifický profil vzdelania a kvalifikácie, ťažko adaptovateľný na nové pomery (platí to najmä v oblastiach pôsobenia bývalých podnikov ZŤS, ale i ďalších, ktoré vzišli so socialistickej industrializácie a urbanizácie najmä v marginálnych regiónoch Slovenska).
2. *Nízko platená práca*, nevyvolávala vďaka platnému sociálnemu systému a nákladmi súvisiacimi najmä s dochádzkou do zamestnania, záujem prijať takúto prácu. Systém demotivoval najmä tých, ktorí boli schopní na trhu práce získať len nízky príjem, ktorý bol blízky úrovni sociálnych dávok.
3. *Vysoké daňové a odvodové a zaťaženie*. Pri vysokom daňovom a odvodovom zaťažení vznikol veľký rozdiel medzi nákladmi zamestnávateľa na zamestnanca a čistým príjmom zamestnanca. Tento rozdiel pôsobil negatívne na zamestnávanie najmä v súčinnosti so systémom sociálneho zabezpečenia.
4. *Tzv. „šedá ekonomika“*, z nej vyplývajúce „zamestnávanie na čierne“ a ich slabá kontrola. Výrazné rozdiely medzi evidovanou a zisťovanou nezamestnanosťou, ale aj iné indikátory ukazovali na to, že významná časť registrovaných nezamestnaných

pracovala v šedej zóne ekonomiky a to nielen na Slovensku, ale vo významnej miere i v zahraničí.

Značná časť z uvedených problémov bola riešená až po r. 2002. Okrem pozitív vyplývajúcich z novokoncipovaného a v hospodárskej politike i realizovaného makroekonomického systému, sa však na znížení nezamestnanosti výrazne podpísali najmä organizačno-administratívne opatrenia v oblasti evidencie nezamestnanosti a prísnejšieho vymedzenia podmienok a faktického zníženia vyplácania sociálnych dávok. Nepodarilo sa však v plnej miere eliminovať (skôr sa prehĺbili) regionálne rozdiely na trhu práce, vysoké odvodové zaťaženie a čiernu prácu na vnútornom slovenskom trhu práce. Ostali však niektoré ďalšie problémy, prejavujúce sa i v predchádzajúcom období, k nim treba priradiť:

- a) *rigiditu trhu práce*, prejavujúca sa vo veľmi nízkom počte pracovníkov na iný ako plný úväzok;
- b) *diskrimináciu v prístupe na trh práce*, formálne síce odstránenú, napríklad aj zákazom publikovať pracovné inzeráty uprednostňujúce určité skupiny potenciálnych pracovníkov, v praxi však pretrvávajúcu (voči Rómom, mladým matkám, absolventom škôl, osobám starším ako 50 rokov a iným na trhu práce znevýhodneným skupinám);
- c) *nedostatočnú vzdelanosť, nevhodnú kvalifikačnú štruktúru*, prejavujúca sa v tom, že značná časť ľudského kapitálu na slovenskom trhu práce, nezodpovedala aktuálnym potrebám rozvíjajúcej sa trhovej ekonomiky. Tento fenomén výrazne podmieňuje i tendenciu nárastu doby a v značnej časti regiónov (najmä s vysokou mierou nezamestnanosti) i počtu dlhodobo nezamestnaných osôb a výraznejšie sa začal prejavovať najmä v rokoch 2006 a 2007, keď výrobu nabehli a postupne rozširujú nové investície v automobilovom a elektrotechnickom priemysle..

Vývoj slovenskej ekonomiky, najmä po parlamentných voľbách v roku 2002, priaznivo ovplyvnili: dokončenie reštrukturalizácie bankového sektora, rast hrubého domáceho produktu, daňová reforma, prijatie Slovenska za riadneho člena Európskej únie, prílev zahraničného kapitálu na Slovensko, celý rad opatrení v oblasti politiky zamestnanosti. Tieto skutočnosti znamenali čiastkové riešenie štrukturálnych problémov hospodárstva a tým aj znižovanie nezamestnanosti. Aj napriek tomu Slovenská republika má v rámci krajín Európskej únie i naďalej pomerne vysokú mieru nezamestnanosti. Do popredia však začína výrazne vystupovať rozpor medzi štruktúrou nezamestnaných na jednej strane a požiadavkami trhu práce na strane druhej.

Ako uvádza D. Brožová (2003 s.13): „Trh práce je trhom primárneho výrobného faktoru. Je to trh ako každý iný, ale napriek tomu je výnimočný. Schopnosť pracovať je totiž exkluzívne viazaná na človeka. A ľudia sú jedineční, každý má iné schopnosti, nadanie a talent, každý má iné životné a pracovné skúsenosti... Človek ako vlastník výrobného faktoru práce ponúka prácu ako službu na trhu práce. Výrobcovia si prácu ako službu – spolu so službami ostatných výrobných faktorov - najímajú, aby mohli vyrábať tovar... Trhy práce sú, rovnako

ako iné trhy, riadené silami ponuky a dopytu. Dopyt po práci je na rozdiel od dopytu po tovare dopytom odvodeným. Ponuku práce umožňuje spotrebiteľova voľba najužitočnejšej kombinácie pracovného a voľného času.“

V práci Boženy Buchtovej a kol. (2002) sa trh práce považuje za jeden zo vzájomne prepojených segmentov trhového hospodárstva. Podľa uvedenej autorky je trh práce pod vplyvom podobných faktorov ako ostatné trhy, avšak má množstvo špecifických rysov, ktoré vyplývajú z výnimočného charakteru výrobného faktoru práce.

Na Slovensku sa zanedbali niektoré špecifické štrukturálne problémy trhu práce, ktoré majú oveľa priamejší vplyv na zamestnanosť. Absorbovanie prírastku nezamestnaných nedokáže v plnej miere zvládnuť ani zvýšenie dynamiky hospodárskeho rastu. Nezamestnanosť zapríčiňujú aj iné autonómne prvky. Patria k nim nízky absorpčný potenciál formujúceho sa sektora služieb, nedostatočne rozvinutá politika regionálneho rozvoja, nedostatok verejných investícií najmä do regiónov s vysokou mierou nezamestnanosti, nízke investície do vzdelania, vedy a výskumu a ďalšie prekážky. V roku 2006, najmä však v roku 2007, keď nezamestnanosť klesla v ére samostatného Slovenska na historické minimum, vystúpil do popredia faktor neumiestniteľnosti niektorých skupín nezamestnaných na slovenskom trhu práce. Noví investori totiž požadujú pracovnú silu s patričnou kvalifikáciou, ale aj s pracovnou disciplínou a morálkou. Väčšia časť tzv. voľnej pracovnej sily s týmito vlastnosťami, ktorá ešte v deväťdesiatych rokoch a v prvých rokoch tohto storočia bola v evidencii ÚPSVaR, sa za podstatne výhodnejších podmienok ako ponúka slovenský trh práce zamestnala v krajinách Európskej únie. Nezamestnaní ktorí ostali v evidencii úradov práce sú z kvalifikačného hľadiska, ale i z hľadiska pracovnej morálky a disciplíny, na trhu práce ťažko umiestniteľní. K uvedeným skutočnostiam sa podľa nášho názoru pridružuje i nízka efektivita „nemalých“ prostriedkov vynakladaných na aktívnu politiku zamestnanosti a prácu s inými sociálne handicapovanými osobami.

Ako sme uviedli už v úvode, dosiahnutú úroveň nezamestnanosti, nie je možné spájať iba s chybami hospodárskej politiky, alebo dôsledkami politiky trhu práce po roku 1989. Nezamestnanosť má hlboké korene v minulosti vytvorenej nevhodnej štruktúre hospodárstva, nadmernej sociálnej prezamestnanosti a v dosahovanej výkonnosti pracovníkov. Rovnako jej dynamiku nevyvolali iba vládou prijaté ekonomické opatrenia a ich účinok. Nimi sa de facto len naprávali minulé excesy hospodárskej politiky. Z hľadiska súčasného vývoja „nezamestnateľnosti“ niektorých skupín obyvateľstva, vyvstáva ako dlhodobý a ťažko riešiteľný problém dlhodobá nezamestnanosť. Dlhodobo nezamestnaní sú veľmi ťažko umiestniteľní na trhu práce. S dĺžkou nezamestnanosti sa ich šanca a schopnosť zamestnať sa neustále znižuje. Navyše je tu skupina tvorená mladou generáciou dlhodobozamestnaných, ktorí nikdy nepracovali a u ktorých práca v ich hodnotovom systéme nezohráva žiadnu rolu.

Za dlhodobú nezamestnanosť, sa podľa Medzinárodnej organizácie práce (ILO), považuje doba bez zamestnania v trvaní 12 a viac mesiacov. Dôsledky dlhodobej nezamestnanosti sú po stránke národohospodárskej a individuálno-

psychologickej najhoršie. Pritom prognózy ohľadom klesania dlhodobej nezamestnanosti nie sú priaznivé, skôr pochmúrne. Ani najmodernejšie hospodárske a sociálne systémy nenašli zatiaľ účinný liek proti dlhodobej nezamestnanosti (Vikartovský 1997).

Podľa Petra Mareša (1994) sa dlhodobá nezamestnanosť nielen značne rozšírila, ale sa stáva i obtiažnym sociálno-politickým problémom. Všeobecne povedané: čím dlhšie sú ľudia nezamestnaní, tým menšiu nádej majú nájsť si opäť prácu.

Dlhodobá nezamestnanosť všeobecne najviac postihuje:

- nekvalifikovanú pracovnú silu
- ženy po materskej dovolenke a ženy s malými deťmi
- osoby s kumulovanými osobnostnými a sociálnymi handicapmi,
- príslušníkov etnických skupín a emigrantov,
- obyvateľov vidieckych oblastí,
- zdravotne postihnutých jedincov,
- starších nezamestnaných, ktorí majú väčšie ťažkosti znovu sa zaradiť do nového zamestnania,
- mladistvých a absolventov škôl.

Počas celého obdobia, odkedy sa u nás začalo hovoriť o dlhodobej nezamestnanosti (koniec roku 1992), sa podstatnejšie jej štruktúra a príčiny nezmenili. Zmenil sa však jej rozsah a predĺžila sa aj dĺžka trvania nezamestnanosti tak na celoslovenskej úrovni, ako aj v jednotlivých regiónoch. Na trhu práce sa vyprofilovalo „*tvrdé jadro*“ nezamestnanosti a osobitne dlhodobej (uchádzači so základným vzdelaním a časť vyučených, Rómovia a pod.). Jednou z príčin podľa VÚ MPSVaR SR (1995) je nezáujem zamestnať sa v dôsledku zabezpečeného prísunu sociálnych dávok, čo je pre mnohých dostačujúce na umelé zotrvávanie v nezamestnanosti. Na druhej strane je to však i neochota zamestnávateľov zamestnať človeka, ktorý sa ocitol dlhší čas bez práce. Ako ďalší dôvod nezáujmu o hľadanie si zamestnania dlhodobo nezamestnaných vystupuje u väčšiny z nich nízka mzda. Cena práce je u nás v porovnaní s pôvodnými krajinami Európskej únie stále veľmi nízka. Primeraná výška podpory v nezamestnanosti sa pohybuje len málo pod minimálnou mzdou, a tak je možné hľadať riešenie i roztvorením diferenciačných nožníc v prospech mzdy, aby sa táto stala dostatočným stimulom aj pre nezamestnaných. Na dĺžku trvania nezamestnanosti do značnej miery vplýva i nepružnosť na trhu práce, nízka priestorová a profesijná mobilita, resp. neochota k tejto mobilita a prekážky zabraňujúce jej rastu, rozdiely medzi štruktúrou ponuky a dopytu po práci a na strane nezamestnaných väčšinou absencia vedomostí a zručností, ktoré si disponibilné voľné pracovné miesta vyžadujú (Rievajová, Staněk, Krausová, 1997).

Medzi dlhodobo evidovanými uchádzačmi o zamestnanie sa postupne vyprofilovali skupiny občanov, ktoré sa stali z rôznych príčin na trhu práce ťažšie umiestniteľné:

Pri členení podľa pohlavia sú to ženy, ktoré sú viac postihnuté dlhodobou nezamestnanosťou. Na krátkodobej nezamestnanosti sa naopak podieľajú viac muži ako ženy. V dôsledku nepriaznivej sociálno-ekonomickej situácie rodiny sa vyžaduje pracovný príjem ženy aj muža. Problém zamestnanosti najmä žien - matiek, ale i starších žien, by čiastočne mohol vyriešiť výraznejšie rozšírenie prác na čiastočný pracovný úväzok.

Pri členení podľa vekových skupín možno konštatovať vysoké zastúpenie ľudí v produktívnom veku a vekovú skupinu mladých ľudí po ukončení prípravy na povolanie, ktorá je rizikovou na trhu práce v súbore dlhodobo evidovaných nezamestnaných. Malý záujem o túto vekovú skupinu sa prejavuje aj zo strany zamestnávateľov. Jednou z hlavných príčin dlhodobej nezamestnanosti mladých ľudí je nesúlad medzi ich kvalifikáciou a požiadavkami praxe.

Pri členení podľa vzdelania dlhodobou nezamestnanosťou sú najviac postihnuté skupiny uchádzačov o zamestnanie s neukončeným základným vzdelaním, so základným vzdelaním a s neukončeným učňovským vzdelaním.

Pri členení podľa predchádzajúceho zamestnania, najnižší podiel na dlhodobej nezamestnanosti majú osoby, ktorých posledné zamestnanie si vyžadovalo vysokú kvalifikáciu. S rastom dĺžky nezamestnanosti podiel kvalifikovaných uchádzačov o prácu klesá. Ak stratí pracovné miesto lepšie platený zamestnaný, alebo človek s vyššou kvalifikáciou, prijme obyčajne dočasne menej atraktívne pracovné miesto, ale zároveň si hľadá nové pracovné miesto, porovnateľné so starým, pričom dĺžka hľadania nového pracovného miesta býva krátka.

Pri členení podľa územia sa potvrdila skutočnosť, že čím je vyššia miera nezamestnanosti, tým je vyšší i podiel uchádzačov dlhodobo evidovaných. Z celkového počtu evidovaných uchádzačov o zamestnanie v danom území je najviac dlhodobo evidovaných osôb na území východného a juhu stredného Slovenska, najmenej na území Bratislavy.

Ukazuje sa, že riešenie problému najmä dlhodobej nezamestnanosti, sa musí stať prioritou nielen hospodárskej, ale predovšetkým sociálnej a školskej politiky, pretože bariéry zamestnanosti postupom času narastajú. Je potrebné získať a zmobilizovať klientov nielen ihneď ako stratia prácu alebo ukončia školu, systematicky je potrebné pracovať aj so školopovinnými deťmi pochádzajúci z rodín ohrozených nezamestnanosťou. Medzi odporúčané metódy patria: prinášanie služieb do podnikov, škôl, organizácií, využívanie médií, organizovanie kolektívnej pomoci prostredníctvom klubov práce. Dôležitým faktorom na jej eliminovanie sú i zahraničné investície, najmä využívanie Európskych sociálnych fondov.

Nezamestnanosť v SR a politika zamestnanosti

Základnými kritériom podľa ktorého posudzujeme nezamestnanosť je *miera nezamestnanosti*. Miera nezamestnanosti udáva jej veľkosť a rozsah, ako i dobu trvania. Miera nezamestnanosti sa podľa metodiky ILO počíta ako „... pomer počtu nezamestnaných evidovaných úradmi práce k disponibilným pracovným silám, ku ktorým patria zamestnaní vrátane žien na materskej a ďalšej materskej dovolenke.“ (Rievajová 1996, s.4). Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny SR, od decembra 1997 v súlade so zákonom NR SR č. 387/1996 Z.z. o zamestnanosti v znení neskorších predpisov, stanovilo túto metodiku na vykazovania miery nezamestnanosti. Miera nezamestnanosti sa podľa tejto metodiky vypočítava zo vzorca:

$$MN = \frac{DPN}{PEAO} \times 100$$

Legenda: MN - miera nezamestnanosti
DPN - disponibilný počet nezamestnaných
PEAO - počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva

Disponibilný počet nezamestnaných je tvorený rozdielom evidovaných nezamestnaných a tých evidovaných nezamestnaných, ktorí bezprostredne nemôžu nastúpiť do zamestnania (rekvalifikácia, pracovná rehabilitácia zabezpečovaná ÚPSVR, pracovná neschopnosť, poberanie peňažnej pomoci v materstve).

Počet ekonomicky aktívnych obyvateľov je tvorený súčtom zamestnaných a nezamestnaných, ktorý je vypočítaný MPSVaR SR po dohode so Štatistickým úradom SR. Problémom pri meraní nezamestnanosti je prehľad o nezamestnaných osobách, ktoré sú bez práce, ale nie sú v evidencii ÚPSVaR. Existujúce analýzy nezamestnanosti preto upozorňujú, že registrovaná miera nezamestnanosti je z tohto dôvodu nižšia ako skutočná nezamestnanosť. Predpokladá sa však, že rozdiely nie sú vysoké, pretože je v záujme nezamestnaných evidovať sa na ÚPSVaR najmä z ekonomických dôvodov.

Slovensko svoju ekonomickú reformu začalo v januári 1990. Jej priebeh už v prvej etape však poznamenala hospodárska recesia s náhlym zvýšením miery nezamestnanosti a ťaživým sociálnym dopadom na obyvateľstvo. Ekonomika Slovenska sa dostala do hospodárskej recesie, ktorú charakterizoval pokles dopytu, výroby a investícií, pokles produktivity, rast nezamestnanosti, pokles reálnych miezd a finančná kríza podnikovej sféry. Hospodárska recesia zasiahla jednotlivé regióny Slovenska značne nerovnomerne. Zložitý proces reštrukturalizácie v priemysle a iných odvetviach riešil prezamestnanosť, ktorá sa v roku 1990 iba v priemysle odhadovala na 30% až 40%. (Mihálik 1994).

Nárast nezamestnanosti na Slovensku mal dlhodobu stúpajúcu tendenciu. Jej miera však do istej miery bola poznamenaná sezónnosťou a populistickými opatreniami niektorých vlád, smerujúcimi k umelému znižovaniu evidovanej nezamestnanosti. Tieto skutočnosti sa prejavili aj v číslach. Napríklad ku koncu roku 1995 dosiahla evidovaná nezamestnanosť 13,1%, ku koncu roku 1996 poklesla na 12,8%, v nasledovnom roku (1997) dosiahla miera nezamestnanosti 13,4% (Mikloš 1998).

Okrem vysokej a rastúcej miery nezamestnanosti, veľkej regionálnej diferenciácie a veľkého počtu uchádzačov na jedno voľné pracovné miesto, ťaživým problémom v tomto období sa stala dlhodobá nezamestnanosť. Podiel dlhodobo, viac ako jeden rok nezamestnaných osôb, ku koncu roka 1996 presahoval 50% a ku koncu roka 1997 sa na tomto pomere nič zásadné nezmenilo. Pretrvával aj vysoký podiel nezamestnanosti Rómov, ktorí tvorili 19,2% nezamestnaných, čo približne dvojnásobne prevyšuje ich podiel na celkovej populácii. Znížil sa podiel nezamestnaných absolventov škôl, ktorý ku koncu roka 1997 bol 7,3% (Mikloš, 1998).

Podľa údajov Národného úradu práce bol počet evidovaných nezamestnaných v SR v decembri roku 1998 428 209 osôb, čo bola najvyššia miera v novodobej (po r.1989) histórii Slovenska. V štruktúre nezamestnaných podľa vzdelania prevládali osoby s učňovským a so základným vzdelaním. Z hľadiska vekového zloženia takmer jednu tretinu nezamestnaných tvorili mladí vo veku do 24 rokov (32,2%). Vysoký podiel mladých ľudí hovoril o tom, že sa na trhu ešte nevytvorilo štandardné trhové prostredie pre pružnú alokáciu pracovných síl. Podiel dlhodobo nezamestnaných tvoril ku koncu roku 1998 38,2%. Osôb u ktorých evidencia v nezamestnanosti presahovala 24 mesiacov bola v tomto období jedna pätina. Priemerná miera nezamestnanosti na Slovensku dosahovala k 31.12.1998 16,43%. Najvyššia miera nezamestnanosti bola v Prešovskom kraji 23,09%. Veľký podiel nezamestnaných tvorili dlhodobo nezamestnaní. Najmä u tejto skupiny dochádzalo k zníženiu možnosti uplatniť sa na trhu práce, kvôli strate pracovných návykov a pracovnej morálke. Na druhej strane už v tomto období sa vyskytovali situácie, že existujúce voľné pracovné miesta nebolo možné obsadiť, kvôli nevhodnej skladbe nezamestnaných. Okrem nízkej kvalifikačnej úrovni, bola príčinou problémov pri riešení nezamestnanosti aj nízka geografická mobilita nezamestnaných. (Bodnárová 1999).

Nezamestnanosť v SR, podľa dovedajších údajov, dosiahla najvyššiu mieru vo svojej histórii v marci roku 1999 a to až 17,6%, tým sa SR zaradila k štátom s najväčšou nezamestnanosťou v Európe. Aj keď počet nezamestnaných v období od roku 1994 po rok 1996 klesal, od roku 1997 začal opäť narastať. Zvyšoval sa aj napriek tomu, že hrubý domáci produkt vykazoval štatistický nárast. Príčinami rastu nezamestnanosti v tomto období boli hromadné prepúšťanie, znižovanie

prostriedkov na aktivnu politiku trhu práce, pokles voľných pracovných miest. Zmeny v tejto situácii mohlo priniesť len oživenie hospodárstva a novela zákona o zamestnanosti. K pretrvávaniu vysokej miery nezamestnanosti prispievala i nevhodná politika vlády. Pretrvávanie vysokej miery nezamestnanosti bolo dôsledkom viacerých faktorov. Za vysoko pravdepodobné možno označiť relatívne vysokú mieru náhrady pracovnej mzdy a nízke mzdy v niektorých odvetviach a regiónoch, ktoré nemotivovali k hľadaniu nového zamestnania, a samozrejme prístup k sociálnym dávkam po ukončení nároku na podporu v nezamestnanosti. Hypotézu o relatívne dostatočnej náhrade pracovného príjmu podporou v nezamestnanosti, s pomerne ľahkým prístupom k sociálnym dávkam, poprípade možnosťou zaistiť si príjem iným spôsobom (práca na čierne), potvrdzovali i výsledky z výskumu, ktorý uskutočnil Výskumný ústav práce a sociálnych vecí v roku 1998. Nevyhnutnosťou sa ukázala potreba upraviť systém dávok tak, aby bolo výhodnejšie prijať zamestnanie alebo rekvalifikáciu namiesto poberania sociálnych dávok. Verejnoprospešné práce tiež zrejme nespĺnili rolu, ktorá sa od nich očakávala, už v tomto období sa javilo, že vhodnejšie by bolo preorientovať sa na tvorbu stabilných miest. (Bodnárová 1999).

Slovenská ekonomika od roku 1998 dosahovala relatívne vysoký hospodársky prírastok, aj napriek tomu sa v tomto období počet nezamestnaných permanentne zvyšoval. Nezamestnanosť v rokoch 1999 a 2000 sa zvyšovala z 13,7% v roku 1998 na 17,3% v roku 1999 a na 19,1% k 30.6.2000, ako aj rastúci podiel dlhodobo nezamestnaných (Woleková, Radičová, 2000). Zatiaľ čo v roku 1997 pripadalo 10 nezamestnaných na jedno voľné pracovné miesto, koncom roka 2000 to už bolo 67 nezamestnaných na jedno voľné pracovné miesto (Radičová 2001).

V priebehu roku 2000 sa rast miery nezamestnanosti zastavil, v dôsledku verejnoprospešných prác dokonca poklesol na 18%. Za výrazného pôsobenia populačného faktora sa v prvom štvrtroku 2001 zvýšila miera nezamestnanosti na 19,7%, v druhom štvrtroku poklesla na 19,2%. Trh práce zaznamenal relatívne silný príliv na strane ponuky v dôsledku demografických faktorov. Došlo teda k stavu, keď sa súčasne zvyšoval počet zamestnaných, pritom však aj vzrastala miera nezamestnanosti. V druhom štvrtroku 2001 sa prírastok ponuky na trhu práce o 100 osôb rozdeľuje medzi 40 nezamestnaných a 60 zamestnaných. Miera nezamestnanosti výraznejšie neklesla ani v období, keď sa dosahoval silný rast hrubého domáceho produktu (1994 – 1998). Vysoká miera nezamestnanosti sa často pripisovala nemotivačnému nastaveniu sociálneho zabezpečenia. Aj analýza finančných stimulov pripúšťa, že v SR demotivačné účinky sociálnych dávok potenciálne existujú (Moraway, Pažitný, Červenáková, 2001).

Priemerný počet poberateľov podpory v nezamestnanosti v roku 2000 bol 111 567 osôb. Dlhodobo nezamestnaných viac ako jeden rok bolo 43,6%, viac ako dva roky 21,6% z celkového počtu nezamestnaných. V dlhodobej nezamestnanosti

pretrvávali tí, ktorí pracovali v predchádzajúcom zamestnaní ako pomocníci a nekvalifikovaní robotníci. Priemerná doba trvania nezamestnanosti dosiahla 13,7 mesiacov (Radičová 2001). Podľa Národného úradu práce k 31.12.2002 bola miera nezamestnanosti v SR 17,45% (NÚP, 2003).

K priaznivému obratu vo vývoji nezamestnanosti na Slovensku došlo po parlamentných voľbách v r. 2002. Slovensko však naďalej patrilo podľa P. Gondu a O. Dostála (2004) ku krajinám s vysokou mierou nezamestnanosti. V septembri 2004 bola miera nezamestnanosti v SR dvojnásobne vyššia v porovnaní s priemerom Európskej únie a po Poľsku druhá najvyššia v Európskej únii. Kým na začiatku predchádzajúceho volebného cyklu v rokoch 1998 a 1999 došlo k výraznému nárastu nezamestnanosti až na úroveň nad 18% po voľbách v roku 2002 dochádzalo naopak k postupnému znižovaniu miery nezamestnanosti. Priemerná miera evidovanej nezamestnanosti poklesla zo 17,8% v roku 2002 na 15,2% v roku 2003. K 30. novembru 2004 bolo na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny evidovaných 371 567 nezamestnaných (329 322 disponibilných).

Charakteristickou črtou nezamestnanosti na Slovensku naďalej ostával vysoký podiel dlhodobo nezamestnaných. Podiel nezamestnaných zaradených do evidencie dlhšie ako jeden rok z celkového počtu evidovaných nezamestnaných klesol v priebehu roku 2003 len minimálne zo 47,3% (koncom roka 2002) na 47,0% (koncom roka 2003). (Gonda, Dostál, 2004).

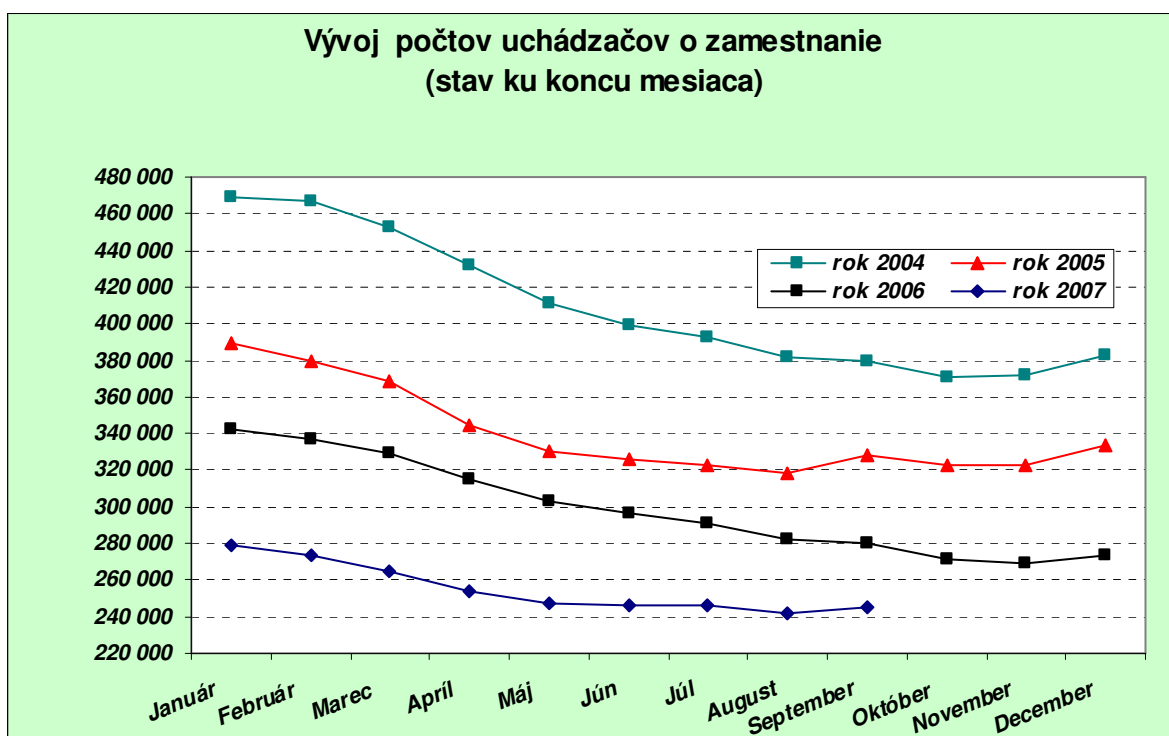
Správa o sociálnej situácii obyvateľstva v roku 2004 uvádza, že podľa údajov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny trend klesania nezamestnanosti pretrvával vo väčšine roka 2004. Bolo to dôsledkom intenzívnejšej spolupráce uchádzačov o zamestnanie s úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny a tiež územno-právnych predpisov v oblasti služieb zamestnanosti, ako i sprísnenia podmienok v poskytovaní dávok v nezamestnanosti, taktiež však aj vplyvom sezónnosti a verejnoprospešných prác. Priemerná miera evidovanej nezamestnanosti klesla z 15,19% v roku 2003 na 14,26% v roku 2004. Skupina disponibilných nezamestnaných predstavovala 91,3% uchádzačov o zamestnanie (v roku 2003 to bolo 90,9%). Zo všetkých uchádzačov o zamestnanie, tak mohlo 373 471 občanov bezprostredne po ponuke pracovného miesta nastúpiť do zamestnania. Znížil sa aj počet dlhodobo nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie oproti roku 2003 o jeden percentuálny bod a dosiahol v roku 2004 hodnotu 48,2%. Avšak podiel uchádzačov o zamestnanie evidovaných viac ako 2 roky na celkovom počte uchádzačov o zamestnanie vzrástol o 1,9 percentuálneho bodu (28,7% v roku 2003 na 30,6% v roku 2004) (Správa o sociálnej situácii obyvateľstva 2004).

Vývoj nezamestnanosti po nástupe novej exekutívy (2002) zahŕňal v sebe väčšinou pozitívne, čiastočne však i negatívne javy. Medzi pozitívne možno zaradiť skutočnosť, že priemerná miera evidovanej nezamestnanosti neprekročila hranicu 13%. Naďalej pokračoval trend znižovania počtu občanov zaradených do evidencie uchádzačov o zamestnanie. Medzi negatívne trendy súvisiace s nezamestnanosťou možno zaradiť hlavne zvýšenie podielu

dlhodobo evidovaných uchádzačov o zamestnanie až na hodnotu okolo 50 % (Gribová, 2006).

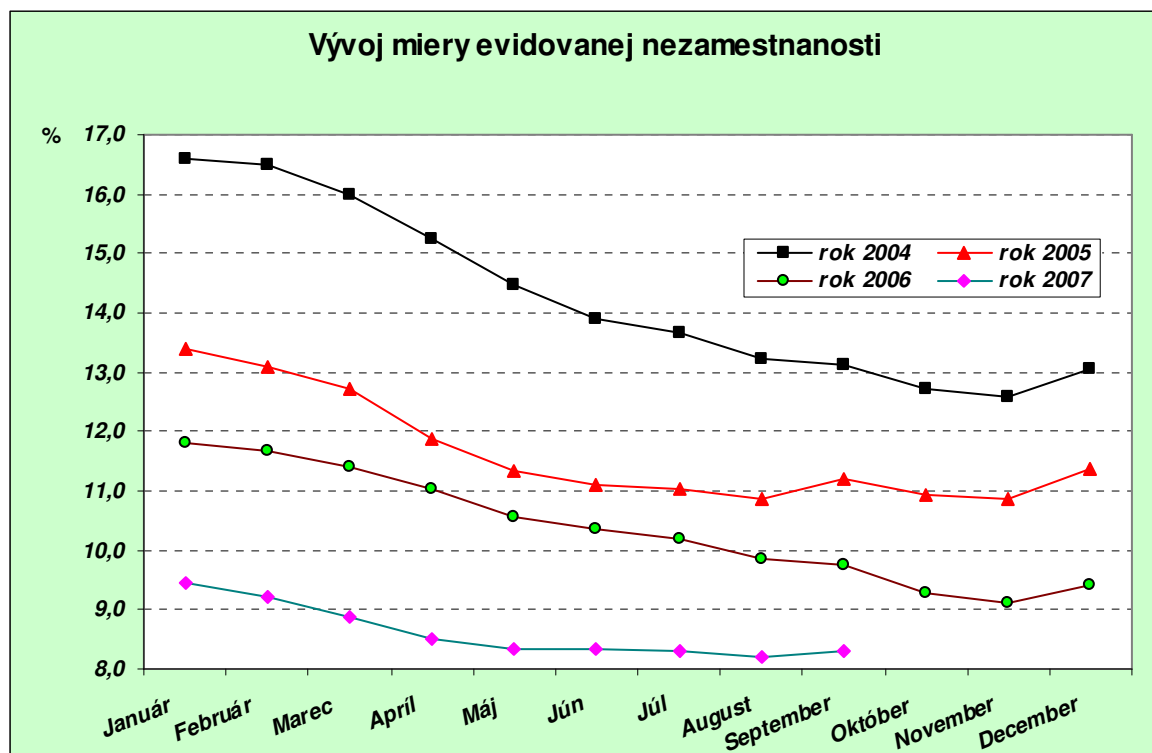
Ako uvádza Alois Oliva (2006) priemerná miera evidovaných nezamestnaných na Slovensku bola v roku 2005 na úrovni 11,63%. UPSVaR (2006) uvádza, že miera nezamestnanosti ku koncu decembra 2005 dosiahla hodnotu 11,36%. Miera nezamestnanosti v marci 2006 ustálila na hodnote 10,44% (Oliva, A., 2006. pričom počas celého roka 2006 vykazovala klesajúci trend (Oliva, A., 2006). Klesajúci trend evidovanej nezamestnanosti sa potvrdil aj na vývoji v r. 2007. V septembri 2007 tvoril a miera uchádzačov o prácu 9,43% a miera evidovaných nezamestnaných 8,30%. Priaznivý vývoja nezamestnanosti v posledných štyroch rokoch je evidentný i z grafov č.1. a č.2.

Graf č. 1.

Zdroj: <http://www.upsvar.sk/rsi/rsi..nsf>.

Graf č. 2

Zdroj: <http://www.upsvar.sk/rsi/rsi..nsf>.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že nepriaznivý vývoj nezamestnanosti na Slovensku sa podarilo zvrátiť, predovšetkým vďaka investíciám do národného hospodárstva, ale i otvorenia sa trhov práce krajín Európskej únie (aj keď nie všetkých, odhad však hovorí, že v krajinách Európskej únie v súčasnosti pracuje okolo 190 000 občanov SR).

Ostávajú však aj neustále pretrvávajúce problémy, ktoré sú vyvolané mnohými príčinami. Tieto príčiny sa navyše vzájomne podmieňujú. Aj keď sa niektoré z nich čiastočne darí eliminovať, pokiaľ sa na Slovensku nepodari odstrániť väčšinu z nich, nemôžeme počítať s ďalším výraznejším znižovaním nezamestnanosti, predovšetkým dlhodobej. K faktorom, ktoré ešte aj dnes ovplyvňujú mieru a dynamiku vývoja nezamestnanosti, možno zhrnúť do nasledovných bodov:

- a) nestabilita aparátu štátnej a verejnej správy;
- b) mzdové ohodnotenie práce a jeho výrazné zaostávanie za priemerom Európskej únie, ale i rastom produktivity práce v posledných rokoch v SR;
- c) prezamestnanosť, najmä v štátnej a verejnej správe, ako dôsledku nízkej produktivity, kvality a organizácie práce;
- d) nedostatočná rozvinutosť terciárneho sektora;
- e) nedostatočná podpora malého a stredného podnikania, najmä v oblasti cestovného ruchu;

- f)** nedostatok zdrojov pre potreby investičnej výstavby, predovšetkým v ekonomicky zaostávajúcich regiónoch Slovenska;
- g)** vzdelanostná a kvalifikačná štruktúra ekonomicky aktívneho obyvateľstva, nezodpovedajúca potrebám trhu práce;
- h)** regionálne rozdiely v nezamestnanosti a nízka mobilita pracovnej sily;
- i)** nedostatočne flexibilný a potrebám trhu práce nezodpovedajúci systém školstva;
- j)** Pretrvávajúce deformácie v systéme sociálneho zabezpečenia, aktívnej politiky zamestnanosti a kontroly čiernej práce.

Vláda Slovenskej republiky sa vo svojom Programovom vyhlásení v roku 2006, sa zaviazala prijať rôzne opatrenia na uplatňovanie programového a projektového prístupu, zameraného na predchádzanie vylúčenia z trhu práce a podporu integrácie znevýhodnených skupín do zamestnania, najmä absolventov škôl občanov so zdravotným postihnutím, matiek s deťmi a osôb vo veku blízkom dôchodkovému veku, zníženiu regionálnych rozdielov z hľadiska zamestnanosti, nezamestnanosti a produktivity práce, najmä v zaostávajúcich regiónoch s vysokou nezamestnanosťou (<http://www.employment.gov.sk/>)

Masová nezamestnanosť so sebou prináša nasledujúce celospoločenské problémy, ktoré negatívne vplyvajú na kvalitu života slovenskej spoločnosti:

1. Ohrozuje kontinuitu vývoja sociálneho a kultúrneho systému spoločnosti. Prejavuje sa to v znižovaní prostriedkov do celospoločensky významných oblastí a tým i možností ich optimálneho rozvoja. Jedná sa predovšetkým o oblasti:
  - vzdelávacieho systému
  - zdravotníctva
  - sociálnej starostlivosti a pomoci ostatným ekonomicky neaktívnym a sociálne odkázaným zložkám obyvateľstva
  - vedy a výskumu
  - kultúry a umenia
2. Zvyšuje riziko výskytu sociálno-patologických javov v spoločnosti
3. Vedie k sociálnej izolácii nezamestnanosťou najviac ohrozených spoločenských skupín obyvateľstva, s hrozbou vytvárania kontrakultúr vo vzťahu k majoritnej spoločnosti najmä u rómskeho etnika.
4. Vedie k ohrozeniu kvality spoločenských vzťahov a hodnotového systému v spoločnosti.

Eliminovať vysokú mieru nezamestnanosti i jej negatívne dopady najefektívnejšie možno s využitím skúseností krajín, ktoré sa s týmto problémom dokázali úspešne vysporiadať. Pozitívne zmeny v zamestnanosti najvyspelejších ekonomík, treba vidieť v kontexte dlhodobej transformácie vyspelých ekonomík tzv. „starej pätnástky“ Európskej únie od industriálnych ekonomík k poznatkovo založeným ekonomikám. Transformácia mala v týchto krajinách viacero rozmerov. Išlo o sektorové posuny smerom k službám

a zvýšený význam odborov špičkových technológií v spracovateľskom priemysle. „Porovnanie rastu zamestnanosti s intenzitou informačných technológií (určenou ako podiel investícií do informačných technológií na celkových investíciách) poskytuje istý dôkaz tohto vplyvu. Naznačuje, že rast zamestnanosti v osemdesiatych rokoch ale aj v deväťdesiatych (príklad Fínska) bol väčší v krajinách, ktoré investovali do aplikácií nových technológií.“ (Zajac 2004, s.83) Treba len veriť, že sa aj na Slovensku tento model podarí naštartovať. Skúsenosti z iných krajín ukazujú, že jeho presadzovanie v komplexe spoločenského života je veľmi intenzívne.

Empirická analýza sebareflexie evidovaných nezamestnaných v okresoch Košice I. – IV. a Košice okolie

K problematike nezamestnanosti však nemožno pristupovať len z makrosociologického hľadiska. Nie menej významnú rolu v tomto smere zohráva každodenné vnímanie a prežívanie situácie nezamestnanosti ako i sledovanie aktivít na trhu práce samotnými nezamestnanými. Makrosociologickú úroveň poznania fenoménu nezamestnanosti, je teda potrebné doplniť o mikrosociologickú úroveň pohľadu na problém nezamestnanosti. K tomuto pohľadu môžu napomôcť výsledky empirických sociologických výskumov.

Zameranie a ciele analýzy

V mesiacoch október 2005 až január 2006 bol realizovaný empirický sociologický výskum nezamestnanosti evidovaných nezamestnaných na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny v Košiciach Niektoré vybrané výsledky z realizovaného výskumu uvedieme v nasledujúcej časti príspevku .

Ciele výskumu:

- Zistenie subjektívne pociťovaných príčin nezamestnanosti u evidovaných nezamestnaných na ÚPSVaR.
- Zistenie aktivít nezamestnaných na trhu práce.
- Zistenie aktivít evidovaných nezamestnaných pri získavaní vedomostí a zručností pre zvýšenie šance uplatniť sa na trhu práce.
- Zistenie kvality každodenného života nezamestnaných a ich sociálnych vzťahov.

V príspevku boli analyzované len dva vybrané aspekty a to v závislosti od veku, pohlavia a čiastočne i vzdelania a doby evidovanej nezamestnanosti. Zamerali sme sa na:

- a/ prežívania situácie nezamestnanosti,
- b/ zistenie informovanosti evidovaných nezamestnaných o možných aktivitách organizovaných ÚPSVaR na získanie vedomostí a zručností pre uplatnenie sa na trhu práce.

Metóda

Výskum bol uskutočnený technikou riadeného rozhovoru. V rozhovore bolo použité číť standardizovaných a pološtandardizovaných otázok. Získané empirické dáta boli spracované v štatistickom programe STATISTICA 5.5. pomocou metód deskriptívnej štatistiky.

Výskumná vzorka

Širšie koncipovaný empirický sociologický výskum bol realizovaný technikou riadeného rozhovoru v mesiacoch október 2005 – január 2006. Výberový súbor tvorilo 600 respondentov a bol stanovený na základe kvótneho výberu. Terénny výskum realizovali pracovníci ÚPSVaR na pracoviskách v Košiciach a v Moldave N. Bodvou. Základný súbor tvorilo spolu 23 853 evidovaných nezamestnaných v okresoch Košice I, Košice II., Košice III., Košice IV. a Košice-okolie. Uvedený počet evidovaných nezamestnaných bol v evidencii ÚPSVaR Košice k 30. septembru 2005. Z tohoto počtu bolo 12 255 žien, čo predstavovalo 51,8% a 11 498 mužov, čo predstavovalo 48,2%.

Tabuľka č.1. Rozloženie vekových skupín v základnom súbore

Vekové skupiny	N	%
Do 18	477	2,00
18 – 25	5 293	22,20
26 – 35	5 852	24,54
36 – 50	8 360	35,06
50 a viac	3 901	16,36
Spolu	23 853	100

Tabuľka č.2. Rozloženie vzdelanostných skupín v základnom súbore

Stupeň vzdelania	N	%
0	728	3,05
1	7883	33,05
2,3	6952	29,14
4	2197	9,21
5	815	3,42
6	3916	16,42
7,8,9	1362	5,71
Spolu	23 853	100

Legenda:

0 – nedokončené zákl. a bez vzdel.

1 – úplné základné

2 - vyučenie

3 – stredné odborné bez maturity

4 – stredné úplné s maturitou

5 – úplné stredné všeobecné s maturitou

6 – úplné stredné odborné s maturitou

7 – vyššie

8 – vysokoškolské

9 – vedecká výchova

Výberový súbor tvorilo 600 respondentov – evidovaných nezamestnaných z okresov Košice I., Košice II., Košice III, Košice IV. a okresu Košice-okolie. Vo výberovom súbore bolo 311 žien (51,83%) a 289 mužov (48,17%).

Tabuľka č. 3. Zloženie výberového súboru podľa vekových skupín

Vekové skupiny	N	%
Do 18	12	2,00
18 – 25	133	22,20
26 – 35	147	24,54
36-50	210	35,06
51 a viac	98	16,36
Spolu	600	100

Z počtu respondentov podľa rodinného stavu 152 respondentov (25,3%) bolo slobodných, vydatých – ženatých bolo 360 respondentov (60,0%), rozvedených 24 respondentov (4,0%), spolužitie ako druh a družka uviedlo 56 respondentov (9,3%) a 8

respondentov (1,3%) bolo z kategórie vdovec, vdova. Podľa počtu detí bolo 176 respondentov (29,4%) bezdetných, 103 respondentov (17,2%) malo jedno dieťa, dve až tri deti uvádzalo 236 respondentov (39,4%), štyri až päť detí malo 59 respondentov (9,9%) a 25 respondentov uviedlo spolužitie so šiestimi a viacerými deťmi. Podľa národnostného zloženia výberový súbor tvorili z 89,33% občania slovenskej národnosti, 31 respondentov (5,2%) uviedlo maďarskú národnosť, 25 (4,2%) rómsku národnosť a štyria respondenti (0,7%) uviedli nemeckú národnosť. Českú a rusínsku národnosť uviedlo po jednom respondentovi (0,2%) a dvaja respondenti (0,3%) uviedli ukrajinskú národnosť.

Podľa vzdelania bolo rozloženie výberového súboru nasledovné:

Tabuľka č. 4. Charakteristika výberového súboru podľa dosiahnutého stupňa vzdelania

Stupeň vzdelania	N	%
0	19	3,2
1	195	32,5
2,3	170	28,3
4	48	8,0
5	108	18,0
6	24	4,0
7,8,9	36	6,0
Spolu	600	100

Legenda:

0 – nedokončené zákl. a bez vzdel.

1 – úplné základné

2 - vyučenie

3 – stredné odborné bez maturity

4 – stredné úplné s maturitou

5 – úplné stredné všeobecné s maturitou

6 – úplné stredné odborné s maturitou

Výsledky analýzy

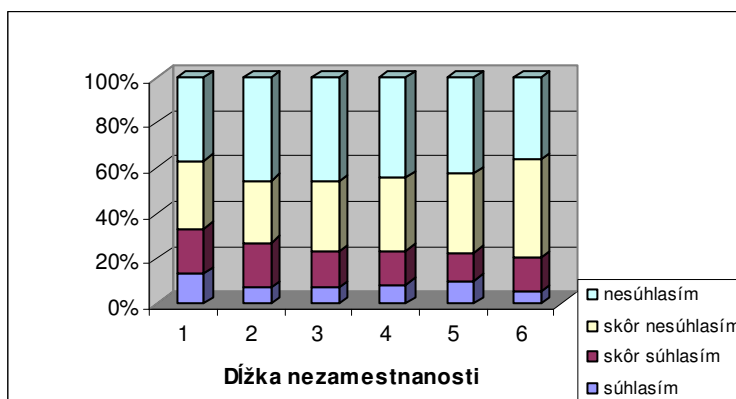
Nezamestnanosť ako záťažová životná situácia negatívne ovplyvňuje každého jedinca. Prežívanie tejto záťaže je u každého jedinca individuálne a závisí od spôsobu reagovania a vyrovnávania sa s touto záťažovou situáciou. Jediniec, ktorý vníma nezamestnanosť ako existenčné ohrozenie má znížené sebahodnotenie a pocit neschopnosti. Na druhej strane nezamestnanosť môže považovať aj za výzvu a bude sa správať aktívne. Na tomto hodnotení sa zrejme bude významne podieľať vekový faktor, pohlavie ale i dosiahnutý stupeň vzdelania.

Vo výskume sme preto položili otázku, v ktorej sme sledovali vyjadrenie miery spokojnosti s vlastným životom. Mieru spokojnosti sme sledovali prostredníctvom vyjadrenia miery súhlasu s výrokom „so svojim životom som spokojný.“ Respondenti mohli mieru súhlasu s výrokom vyjadriť na 4-stupňovej škále. Zaujímalo nás do akej miery túto spokojnosť ovplyvňuje dĺžka evidovanej nezamestnanosti a dosiahnutý stupeň vzdelania. Plnú spokojnosť so svojim životom vyjadrilo 8,2% respondentov a až 42,8% respondentov uviedlo, že nie sú so svojim životom spokojní. Odpoveď „skôr súhlasím“ uviedlo 15,5% respondentov a „skôr nesúhlasím“ uviedlo 33,5 respondentov. Z uvedeného porovnania vyplýva, že viac ako 75% respondentov sa vo väčšej miere prikláňalo k odpovediam skôr nesúhlasím a nesúhlasím. Na tejto skutočnosti sa zrejme podpísala samotná nezamestnanosť. Do istej miery to potvrdil i vplyv doby nezamestnanosti na stúpajúcu mieru nespokojnosti s vlastným životom.

Tabuľka č. 5. Miera spokojnosti s vlastným životom v závislosti od dĺžky nezamestnanosti v %, na základe vyjadrení sa k výroku: „so svojim životom som spokojný.“

Dĺžka nezamest.	súhlasím	skôr súhlasím	skôr nesúhlasím	nesúhlasím
do 3 mes.	13,3	20,0	33,5	36,7
3 - 6 mes.	7,4	19,8	27,2	45,7
6 - 12 mes.	7,4	15,6	31,1	45,9
12 - 24 mes.	8,3	15,3	31,9	44,4
2 - 5 rokov	10,1	12,4	34,9	42,6
viac ako 5 rokov	5,3	14,9	43,6	36,2
Celkom	8,2	15,5	33,5	42,8

Graf č. 3. Miera spokojnosti s vlastným životom v závislosti od dĺžky nezamestnanosti na základe vyjadrení sa k výroku: „so svojim životom som spokojný.“

Dĺžka nezamestnanosti :

- 1 – do 3 mes.   2 – od 3 -6 mes.
3 – od 6 – 12 mes.   4 – od 12 – 24 mes.
5 – od 2 – 5 rokov   6 – viac ako 5 rokov

Pri jednotlivých dobách podľa dĺžky nezamestnanosti, nespokojnosť s vlastným životom, v odpovediach „nesúhlasím“, nezamestnaní respondenti uviedli nasledovne : 36,7 % respondentov s dĺžkou nezamestnanosti do 3 mesiacov, 45,7% respondentov s dĺžkou nezamestnanosti od 3 do 6 mesiacov, 45,9 % respondentov s dĺžkou nezamestnanosti od 6 do 12 mesiacov. S ďalším zvyšovaním doby nezamestnanosti sa už však miera nespokojnosti s vlastným životom nemenila. Z výsledkov výskumu vyplýva a znázorňuje to aj graf č. 3., že miera nespokojnosti nezamestnaných respondentov je pomerne vysoká už od začiatku nezamestnanosti, čo prezentovali respondenti s dobou nezamestnanosti do 3 mesiacov. Následne, s prehlbujúcou sa dobou nezamestnanosti, sa prejavila stúpajúca tendencia nespokojnosti, resp. klesá spokojnosť s vlastným životom u nezamestnaných respondentov v závislosti od dĺžky nezamestnanosti.

Ďalej z výsledkov výskumu vyplynulo, že miera spokojnosti s vlastným životom stúpala s dosiahnutým stupňom vzdelania. Potvrdzujú to výsledky uvádzané v tabuľke č. 6.

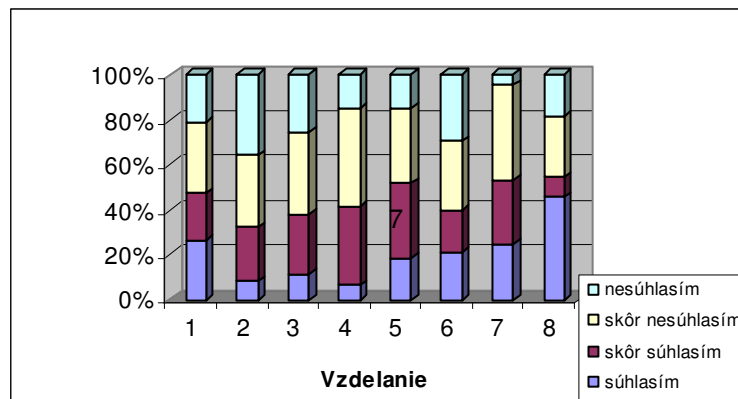
Tabuľka č. 6. Miera spokojnosti s vlastným životom v závislosti od dosiahnutého stupňa vzdelania v %, na základe vyjadrení sa k výroku: „so svojim životom som spokojný.“

Vzdelanie	súhlasím	skôr súhlasím	skôr nesúhlasím	nesúhlasím
neukončená ZŠ	26,3	21,1	31,6	21,1
ZŠ	8,2	24,1	31,8	35,9
SOU	11,2	27,1	36,5	25,3
SOU s mat.	6,3	35,4	43,8	14,6
GYM.	18,5	33,3	33,3	14,8
USO	20,8	18,7	31,0	29,5
VŠ hum.	36,0	24,0	36,0	4,0
VŠ tech.	45,5	9,1	27,3	18,2
Celkom	13,7	26,8	34,2	25,3

Podľa jednotlivých vzdelanostných skupín, najnižšiu spokojnosť vyjadrili respondenti s ukončenou ZŠ s uvedeným výrokom „súhlasilo“ a „skôr súhlasilo“ len 32,3 %, u respondentov s ukončeným SOU bez maturity to bolo 38,3%. Ako vyplýva z tabuľky č. 6. a z grafu č. 4., so stúpajúcim vzdelaním, napriek situácii nezamestnanosti, spokojnosť

s vlastným životom uvádzalo viac respondentov. Výnimku v tomto smere tvorili len respondenti s neukončeným základným vzdelaním u ktorých pozitívne svoj život hodnotilo 47,4% respondentov. Je to zrejme odvodené od životných cieľov a hodnotenia ich miery naplnenia.

Graf č. 4. Miera spokojnosti s vlastným životom v závislosti od dosiahnutého stupňa vzdelania, na základe vyjadrení sa k výroku: „so svojim životom som spokojný.“

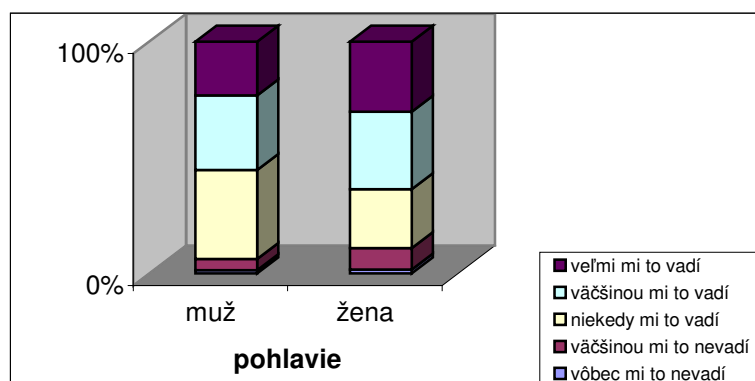

Vzdelanie : 1 – neukončená ZŠ   2 - ZŠ   3 – SOU   4 – SOU s mat.
 5 – Gymnázium   6 – USO   7 – VŠ humanit.   8 – VŠ tech.

Mieru spokojnosti s vlastným životom sme analyzovali aj podľa pohlavia. Z výsledkov výskumu, však nevyplývajú pri odpovedi na túto otázku výraznejšie rozdiely medzi nezamestnanými mužmi a nezamestnanými ženami. Z celého súboru pozitívne svoj život hodnotilo 40% respondentov, pri čom u žien to bolo 41,4% a u mužov 39,5%. U respondentov oboch pohlaví teda prevládlo negatívne hodnotenie vlastného života.

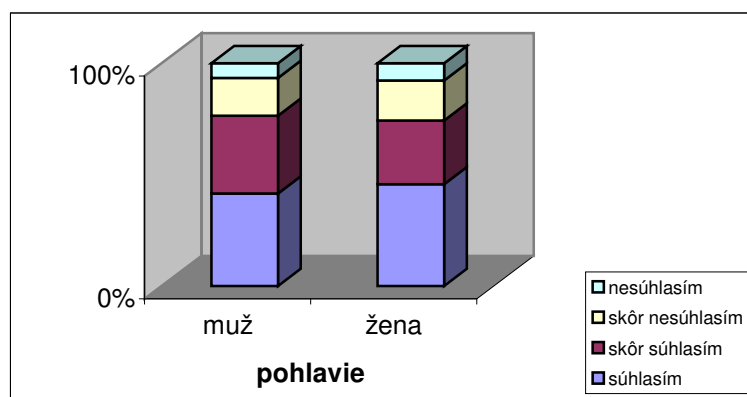
Aký podiel má na tom podľa vnímania respondentov nezamestnanosť, do istej miery môžu napovedať odpovede na otázku: „Ako sa cítite v situácii nezamestnaného?“ Z výsledkov vyplynulo, že alternatívu odpovedí z päť stupňovej škály „väčšinou mi to vadí“ a „veľmi to vadí“ uviedlo 55,4% mužov, na prekvapenie však nezamestnanosť prekážala vyššiemu percentu žien (63,4%) ako mužov. Rozloženie odpovedí na túto otázku uvádzame pre ilustráciu v grafe č. 5.

Graf č. 5. Vyjadrenie pocitov respondentov v situácií nezamestnanosti podľa pohlavia

Postoj k vlastnej nezamestnanosti sme sledovali aj prostredníctvom odpovedí na expresívny výrok: „Nenávidím skutočnosť, že som nezamestnaný(á).“ S týmto tvrdením súhlasilo 75,4% mužov a 74,3% žien. Z výsledkov výskumu vyplynula mierne vyššia nespokojnosť s nezamestnanosťou u mužov ako u žien mužov ako u žien.

Graf č. 6. Miera súhlasu s výrokom: „nenávidím skutočnosť, že som nezamestnaný(á),“ podľa pohlavia

Nezamestnanosť ako záťažová životná situácia negatívne ovplyvňuje každého jedinca. Dosiahnuté vzdelanie, kvalifikácia a pohlavie podmieňujú vnímanie a prežívanie nezamestnanosti spolu s týmito faktormi významnú rolu plní faktor veku. Z hľadiska veku je strata zamestnania najzávažnejšia pre vekovú skupinu 41 – 50 ročných a pre vekovú skupinu zamestnancov preddôchodkového veku (5 rokov pred odchodom na dôchodok). Tieto skupiny zamestnancov prežívajú pocity bezradnosti spojené so strachom, tiesňou a neistotou s postupnou stratou sebadôvery. Častejšie ako ľudia iných vekových skupín reagujú títo ľudia stratou motivácie k práci. Spolu s pracovnou rezignáciou sa prejavuje

i rezignácia spoločenských aktivít. Vzorec chovania predstavuje u nich uzatváranie sa do seba, redukciu aktivity a sociálnych kontaktov (Buchtová 2002)

Ako rozhodujúci faktor sa v prežívaní nezamestnanosti ukazuje vek jedinca. Na vek sa sťahujú finančné povinnosti, sociálne a rodinné očakávania, túžba po kariére, šance na znovu zamestnanie, ťažkosti s prispôbením sa novému zamestnaniu alebo schopnosť nadobudnúť a udržať si schopnosti a zručnosti. Vek rozhoduje i o získaní nového zamestnania. Už v 30. rokoch minulého storočia sa P. Lazarsfeldovi podarilo dokázať, že na celkovú výšku nezamestnanosti nemá rozhodujúci vplyv formálny stupeň vzdelania, ale že podstatnejší je vek ľudí (Buchtová 2002).

J. Švancara (in Buchtová 2005) uvádza, že strata zamestnania v období okolo tretieho decénia je prežívaná afektívne, búrlivo, často s tendenciou nachádzať dôvody straty zamestnania mimo seba, vo vonkajších podmienkach. Tu je veľké riziko stavu neuspokojenej sociálnej integrácie s tendenciou k sociálnym konfliktom.

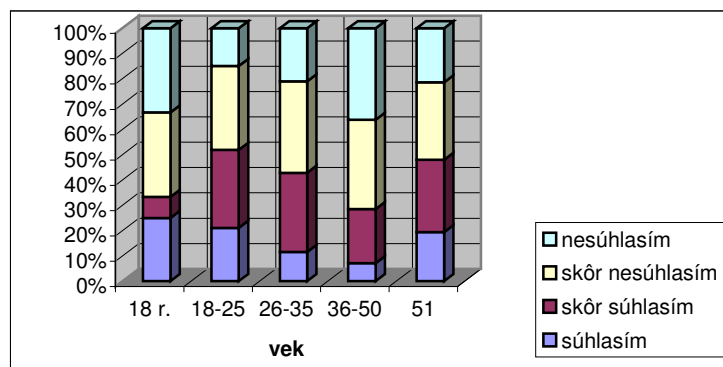
Ak dôjde k strate zamestnania vo veku okolo 40 rokov (stredný vek, resp. stredná dospelosť) tak to predstavuje ďaleko závažnejší distress ako u mladšieho jedinca vzhľadom ku špecializácii pracovných schopností a kompetencií a vzhľadom ku statusu, ktorý si muž alebo žena do tej doby vytvorili. V období neskorej dospelosti (45 – 65 rokov) strata zamestnania je spracovávaná ako životná kríza s veľkou zodpovednosťou za vývoj rodiny a s obavami o uplatnenie sa v konkurencii s mladšími uchádzačmi na trhu pracovných príležitostí. Ak nezamestnanosť pretrváva vyskytuje sa častejšie pocit samoty a bezmocnosti (Švancara, in: Buchtová 2002).

Z tohoto dôvodu nás zaujímalo vnímanie a prežívanie nezamestnanosti z hľadiska veku. Zistovali sme, ako sú jednotlivé vekové skupiny nezamestnaných spokojné s vlastným životom a ako sa vyrovnávajú so stavom nezamestnanosti.

Predpokladali sme, že mladšie vekové skupiny vyjadria väčšiu spokojnosť s vlastným životom a subjektívne prežívanie nezamestnanosti bude u nich menej traumatizujúce ako u vyšších vekových skupín nezamestnaných. Z výsledkov výskumu vyplynulo, že najvyššiu mieru spokojnosti s vlastným životom uvádzali vekové skupiny 18 – 25 ročných respondentov (51,9% a vekové skupiny respondentov nad 51 rokov (48%). Najvyššiu mieru nespokojnosti vyjadrila veková skupina 36-50 ročných respondentov (71.4%) a 26-35 ročných (57,2%).

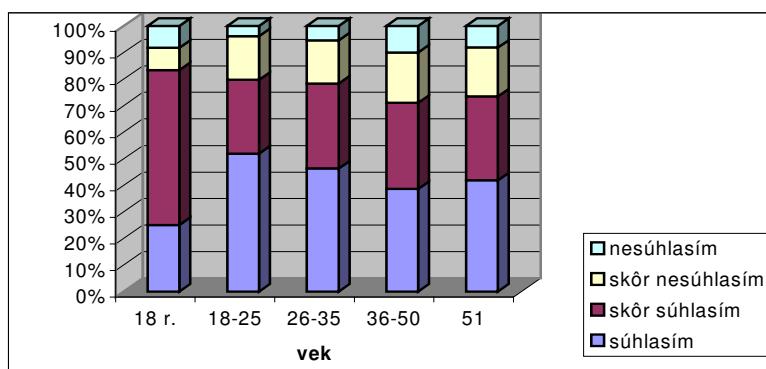
Predpokladáme, že vyššia miera spokojnosti u mladých ľudí vyplynula zo skutočnosti, že nezamestnanosť väčšina z nich nepocituje ako existenčný problém. Pri vekovej skupine nad 51 rokov vyššia miera spokojnosti súvisí pravdepodobne s ich bilancovaním doterajšieho života. U tých vekových skupín, kde sa prejavila nižšia miera spokojnosti predpokladáme, že je to prirodzená reakciou na znížený sociálny, ekonomický a osobnostný status, ktorý nezamestnanosť so sebou prináša.

Graf č. 7. Vyjadrenie miery spokojnosti respondentov s vlastným životom podľa vekových skupín

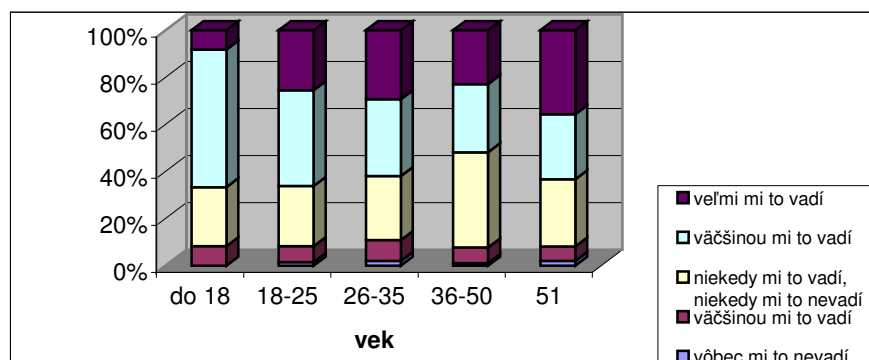
S expresívnym výrokom „nenávidím skutočnosť, že som nezamestnaný“ sa celkovo stotožnilo s odpoveďou 75,4% respondentov. Najväčšiu mieru nespokojnosti so situáciou nezamestnanosti prejavili vekové kategórie 18 až 25 ročných (79,7%) a 26 až 35 ročných (78,3%). Vysoká nespokojnosť sa však prejavila aj vo vekovej skupine 36 až 50 ročných (71,0%) a aj v skupine nad 51 rokov (72,4%). Dá sa povedať, že u väčšiny respondentov všetkých vekových skupín nezamestnaných, prevládala nespokojnosť so stavom nezamestnanosti.

Graf. č. 8. Miera súhlasu s výrokom „nenávidím skutočnosť, že som nezamestnaný(á)“ podľa vekových skupín

Potvrdili to aj odpovede na otázku „Ako sa cítite v situácii nezamestnaného?“ Tu sa najvyššia miera nespokojnosti prejavila u respondentov vo vekovej kategórii nad 51 rokov (63,3%). Zaujímavé je zistenie, že z celkového počtu respondentov sa jedna tretina (31,7%) vyjadrila neurčito, to znamená, že si zvolili alternatívu odpovede „niekedy mi to vadí, niekedy mi to nevadí.“ Situácia v odpovediach na túto otázku je ilustrovaná na grafe č. 9.

Graf č. 9. Vyjadrenie pocitov respondentov k situácií nezamestnanosti podľa vekových skupín

Z analýzy predchádzajúcich zistení vyplynulo, že mladšie vekové skupiny vyjadrili väčšiu spokojnosť so životom ako stredné a vyššie vekové skupiny. Na druhej strane subjektívne prežívanie nezamestnanosti bolo aj u mladších vekových skupín väčšinou vnímané negatívne, podobne ako u vyšších vekových skupín.

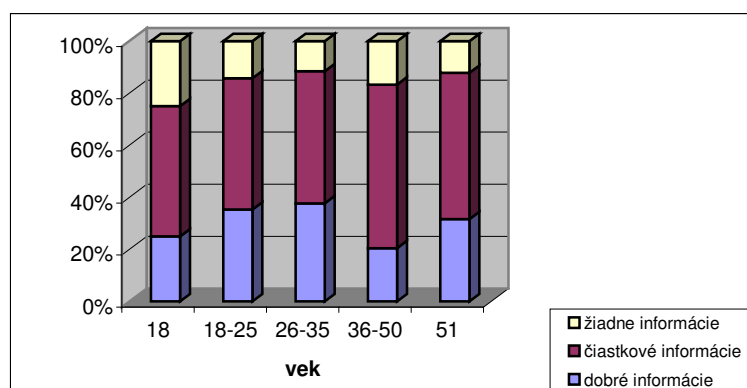
Úspešné presadenie sa na trhu práce, v rozhodujúcej miere závisí od osobných dispozícií uchádzačov. Uchádzač o zamestnanie by však mal mať aj dobré informácie o možnostiach, ktoré mu môžu napomôcť nájsť si zamestnanie. Nezamestnaní jedinci, ktorí sú v evidencii Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny majú k dispozícii informačné a odborné poradenské služby, možnosť zúčastniť sa na individuálnych a skupinových poradenských aktivitách, využiť ponuku vzdelávania a prípravy na trh práce, možnosti získať nenávratný finančný príspevok pri začatí samostatnej zárobkovej činnosti. Pre absolventov je tu možnosť využitia absolventskej praxe a pre ľudí poberaajúcich dávku v hmotnej núdzi, možnosť zvýšenia si tejto dávky o aktivačný príspevok, prípadne získať aktivačný príspevok pri externej forme štúdia.

Predpokladom využívania služieb úradu práce, sociálnych vecí a rodiny je informovanosť nezamestnaných klientov úradu práce o všetkých možnostiach a následne aj ich využívanie, ktoré im majú pomôcť zorientovať sa na trhu práce a uľahčiť získanie zamestnania. Vo výskume sme sa preto zamerali aj na zistenie stavu informovanosti nezamestnaných o službách úradu práce, sociálnych vecí a rodiny a vyššie uvádzaných možnostiach, ktoré sa označujú pojmom nástroje aktívnej politiky trhu práce. Predpokladali sme, že mladšie vekové skupiny nezamestnaných sú lepšie informované o nástrojoch aktívnej politiky trhu práce ako staršie vekové skupiny. Tento predpoklad sa potvrdil. Zo zisťovania stavu informovanosti o informačných a poradenských službách vyplynulo, že najviac informácií majú mladšie vekové skupiny nezamestnaných. Veková skupina 18 až 25 ročných malo dobré informácie 35,3% respondentov, čiastkové 50,4%,. Najlepšie bola informovaná veková skupina 26 až 35 ročných respondentov. Z nich 37,7% respondentov

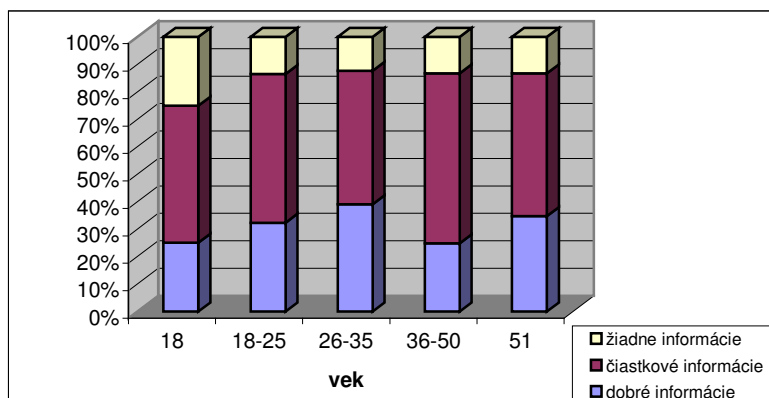
malo dobré informácie a čiastočne malo 50,7% respondentov. Z celého výberového súboru malo 29,9% respondentov dobré informácie a 55,8% respondentov malo čiastkové informácie. Predpoklad o lepšej informovanosti u mladších vekových skupín sa potvrdil. Z celého súboru 14,4% respondentov nemalo žiadne informácie o možnostiach pomoci pri uplatnení sa na trhu práce zo strany NÚPSVaR.

Graf č. 10. Informácie o možnostiach pomoci ÚPSVaR pri uplatnení sa na trhu práce podľa vekových skupín

O možnostiach vzdelávacích aktivít v príprave pre trh práce, malo dobré informácie z celého súboru 31,6% respondentov, čiastkové informácie uviedlo 52,0% respondentov a žiadne informácie nemalo 13,4% respondentov. Najväčšia informovanosť bola u vekovej skupiny 26 až 35 ročných (39,0% respondentov malo dobré informácie a 48,6% čiastkové informácie). Najhoršie bola na tom veková skupina respondentov do 18 rokov. V tejto skupine žiadne informácie nemalo 25,0% a u 50,0% boli zistené len čiastkové informácie o možnostiach vzdelávania a prípravy pre trh práce. Práve táto veková skupina však bola tvorená výlučne respondentmi bez akejkoľvek kvalifikácie a jej získanie sa javí ako jeden z prvých potrebných krokov pre zvýšenie šance uplatniť sa na trhu práce.

Graf č. 11. Informovanosť respondentov o vzdelávacích aktivitách v príprave pre trh práce podľa veku

Podobne možnosti príspevku na samostatnú zárobkovú činnosť boli najviac informované mladšie vekové skupiny respondentov. Respondenti do 18 rokov túto možnosť do završenia plnoletosti nemohli využiť a zodpovedali tomu aj ich informácie o tejto možnosti. Dobré informácie o tejto možnosti preukázalo 19,5% a čiastkové 36,8% 18 až 25 ročných respondentov. Vo vekovej skupine 26 až 35 ročných respondentov dobré informácie preukázalo 20,5% a čiastkové 44,5% respondentov. Z celého výberového súboru dobré informácie uviedlo 13,5% respondentov, čiastkové 36,7% a žiadne informácie nemalo 24,5% respondentov.

Pomerne dobré informácie mala skupina mladých respondentov (18–25 ročných) o absolventskej praxi v 40,9% mala dobré informácie a v 31,1% mala čiastkové informácie. Tento nástroj aktívnej politiky je určený pre túto vekovú skupinu. So zvyšujúcim sa vekom informovanosť respondentov o absolventskej praxi pochopiteľne klesala.

Informovanosť o nástrojoch aktívnej politiky práce v skúmanom súbore nebola síce optimálna. Anketárom pri rozhovoroch s respondentmi robilo problémy získať od respondentov patričné informácie o poznatkoch ktoré majú o nástrojoch aktívnej politiky trhu práce. Sú na ne vynakladané značné prostriedky plynúce z fondu poistenia v nezamestnanosti. Otázka stojí do akej miery sú využívané. Z výsledkov výskumu vyplynulo, že tieto nástroje samotní nezamestnaní využívajú vo veľmi nízkej miere. Z celého súboru napr. odborné poradenské služby využilo len 8,2% respondentov, vzdelávacích aktivít sa zúčastnilo len 9,6% respondentov, príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť využilo len 0,5% evidovaných nezamestnaných. Aj tieto skutočnosti avizujú, že medzi súčasnými evidovanými nezamestnanými začínajú prevládať klienti u ktorých sa ukazuje problémom vyvinúť samostatné aktivity na trhu práce.

Záver

Ukazuje sa, že riešenie nezamestnanosti nemá len svoj ekonomický rozmer. Pri jej riešení bude potrebné zohľadňovať jej sociologické, psychologické, kultúrne a v neposlednom rade i politické a právne aspekty problému. Osobitnú pozornosť bude potrebné venovať tým skupinám obyvateľstva, ktoré už v súčasnosti majú objektívne, či subjektívne problémy s uplatnením sa na trhu práce. V spoločnosti, ktorej základ by mala tvoriť ekonomika založená na poznatkoch, vylúčenosť a izolovanosť týchto skupín sa môže a zrejme sa aj bude (dúfajme, že len v prvých etapách) prehľbovať. Svedčia o tom v neposlednom rade aj roztvárajúce sa nožnice, medzi exklúziou postihnutými skupinami obyvateľstva Slovenska a ostatnou populáciou, ktorých sme svedkami od roku 1989. Situácia sociálne vylúčených skupín obyvateľstva sa v čase horizontu skôr zhoršuje, resp. stagnuje a to vrátane mladej generácie patriacej k týmto marginálnym sociálnym skupinám. V relatívnom vyjadrení, vysoké zastúpenie z trhu práce vylúčených skupín a tým čiastočne vylúčených i z ostatných stránok života spoločnosti, predznamenáva isté ohrozenie sociálneho konsenzu slovenskej spoločnosti. Už i dnes sa preto ukazuje potreba, s týmito skupinami podstatne intenzívnejšie a najmä efektívnejšie pracovať, v smere ich začleňovania do trhu práce a ostatných stránok života spoločnosti.

Literatúra:

1. BROŽOVÁ, D. (2003): Společenské souvislosti trhu práce. Sociologické nakladatelství SLON, Praha.
2. BUCHTOVÁ, B. a kol. (2002): Nezaměstnanost, psychologický, ekonomický a sociální problém. Grada, Praha.
3. GONDA, P., DOSTÁL, O. (2004): Sociálna politika. In: Kollár, M. Mesežnikov, G. (eds.) Slovensko 2004: Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava.
4. HANZELOVÁ, E., KOSTOLNÁ, Z. (1998): Trh práce vo svetle výskumu. Práca a sociálna politika, roč.6, č.12
5. JANUŠOVÁ, M. (2000): Koncepcia politiky zamestnanosti do roku 2002, MPSVaR, Bratislava.
6. MAREŠ, P. (1994): Nezaměstnanost jako sociální problém. Sociologické nakladatelství SLON, Praha.
7. MAGVAŠI, P. (2000): Analýza súčasného stavu nezamestnanosti a možnosti jej riešenia. Materiál na rokovanie vlády SR, MPSVaR, Bratislava.
8. MIHALIK, J. a kol. (1994): Trh práce a sociálne dôsledky ekonomickej reformy v Slovenskej republike. Bradlo, Bratislava.

9. MIKLOŠ, I. (2000): Nezamestnanosť v ekonomike SR a opatrenia na jej riešenie. Úrad vlády SR, Bratislava.
10. MORAWAY, K., PAŽITNÝ, P., ČERVENÁKOVÁ, J. (2002): Trh práce. In: Kollár, M., Mesežnikov, G.: Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Inštitút pre verejné otázky. Bratislava.
11. MPSVaR 2004. Analýza nezamestnanosti v SR za rok 2004, Bratislava 2005.
12. MPSVaR 2003. Analýza nezamestnanosti v SR za rok 2003, Bratislava 2004.
13. OLIVA, A. (2006): Nezamestnanosť z dlhodobého hľadiska. Sociálna politika a zamestnanosť. č. 4., roč. 2006.
14. POTUČEK, M. (1997): Nejen trh, Sociologické nakladatelství SLON, Praha.
15. RADIČOVÁ, I. (2002): Sociálna politika. In: Kollár, M - Mesežnikov, G. (eds.).2001.Slovensko 2001: Súhrnná správa o stave spoločnosti. IVO, Bratislava.
16. RIEVAJOVÁ, E., STANĚK, V., KRAUSOVÁ, A. (1997): Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike. SPRINT, Bratislava.
17. Slovenská republika: Štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce. MPSVaR, Bratislava 2001.
18. Správa o sociálnej situácii obyvateľstvá roku 2004. <http://www.employment.gov.sk/upsvrsr>
19. ŠVANCARA, J. (2002): Biodromálne aspekty nezamestnanosti. In: Buchtová, B. (ed.): Nezamestnanosť, psychologický, ekonomický a sociálny problém. Grada, Praha.
20. ÚPSVaR. 2006. Aktívna politika trhu práce. <http://www.upsvar-ke.sk/akpoll.php>.
21. ÚPSVaR. 2006. Odborné poradenské služby <http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf>.
22. ÚPSVaR. 2006. Poradenské a informačné služby. [online]. Bratislava. <http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf>.
23. ÚPSVaR. 2006.. Realizácia nástrojov aktívnej politiky trhu práce v roku 2005. <http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf>.
24. ÚPSVaR. 2007. Štatistiky. <http://www.upsvar.sk/rsi/rsi.nsf>.
25. Vikartovský, J. Psychológia a nezamestnanosť. In: Rodina a škola, č.1/1997 roč. 45. s. 3-6.
26. Vyhláška MPSVR SR č. 44/2004 Z.z., v znení neskorších predpisov.
27. WOLEKOVÁ, H., RADIČOVÁ, I. (2000): Sociálna politika. In: Eds. Kollár, M., Mesežnikov, G.: Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky.
28. ZAJAC, Š. (2004): Niektoré problémy vplyvu inovácií na zamestnanosť. Ekonomický časopis, roč. 52., č. 4.
29. Zákon NR SR č. 387/1996 Z. z. o zamestnanosti.
30. Zákon NR SR č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov.
31. Zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

The Problem of Unemployment – Selected Macrosociological and Microsociological Contexts

Abstract:

The unemployment has very decided economical social and political dimension in Slovakia. On the other hand the unemployment has regional, social – ecological and cultural specifications. The main target of this study is an attempt to mention the macrosociological and partly microsociological view to reasons of this case. Objective and subjective factors are participated on high unemployment and these factors are connected with processes of economy transformation and with desocialization of economic sector. Default the solution of this problem with unemployment and its reasons will lead to the other deformations in social structure of Slovak society, to increase of cases with social – morbid character and to aggravation of quality of social relations and value system of population of Slovak republic. The unemployment is multidimensional case therefore it is necessary to solve this problem complexly through the analyses and consecutive eliminative of its reasons.

Key words: unemployment, unemployment policy, labour market, perception of unemployment situation, development of unemployment in Slovak Republic